
Ю.М. Капіца

канд. юрид. наук, директор
Центр досліджень інтелектуальної
власності та трансферу технологій НАН України
e-mail: kapitsa@nas.gov.ua

ВИДАВНИЧИЙ ПРОЦЕС І АВТОРСЬКЕ ПРАВО

<https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.391.059>

Аналізуються питання охорони авторського права, що виникають на етапах підготовки та видання творів: під час створення твору; укладання договору між автором на видавцем; у діяльності працівників редакцій та видавництв; у разі визначення кола осіб, що наводяться у знаку авторського права; укладання договору з видавництвом; розповсюдження видавничої продукції. Розглядається проблематика охорони авторського права під час розповсюдження цифрового примірника видавничої продукції.

Ключові слова: авторське право, видавничий процес, науковий твір, знак авторського права, ліцензії *Creative Commons*.

На кожному етапі створення, підготовки до видання, видання твору, поширення наукових журналів і монографічних видань виникають питання стосовно авторського права. Вирішення їх дає автору змогу запобігти порушенням авторського права інших осіб; видавництву — мати правові підстави для видання твору; користувачам / покупцям примірників творів використовувати їх без порушень законодавства, у межах наданих прав.

У статті проаналізовано авторсько-правові питання, що виникають під час видання наукових журналів і монографій, наведено чек-лист із перевірки відповідності законодавству з авторського права підготовки твору до видання.

Різні аспекти авторського права під час видавничої діяльності розглянуто у серії статей, опублікованих у випусках загальноакадемічної серії «Наука України у світовому інформаційному просторі» у 2015—2018 рр., і у методичних рекомендаціях, виданих ВД «Академперіодика» НАН України [1], монографічних виданнях та статтях В. Коноваленко [2], К. Афанасьєвої [3], інших фахівців, а також наведені у матеріалах, розміщених у розділі «Охорона інтелектуальної власності та трансфер технологій в наукових установах» на сайті НАН України [4].

Основні кроки вирішення авторсько-правових питань для видання наукових журналів та монографій передбачають:

- з'ясування дотримання авторського права під час написання наукової статті, монографії;
- укладання науковою установою ліцензійного договору на використання твору з автором;
- урегулювання питань авторського права з працівниками, що беруть участь у видавничому процесі;
- роботи рецензентів, редакторів;
- з'ясування кола осіб, що наводяться у знаку авторського права;
- визначення умов охорони авторського права у договорах на підготовку та випуск видавничої продукції між науковою установою та видавництвом;
- визначення авторсько-правових умов розповсюдження видавничої продукції
- визначення прав автора щодо використання та розповсюдження опублікованого твору.

Вказані кроки не обов'язково повинні мати наведену послідовність. Ряд питань щодо повноважень автора, наукової установи; обсягу прав, які надаються видавництву; умов поширення твору, визначення осіб у знаку авторського права доцільно визначати у видавничій політиці наукових установ з їх уточненням відповідно до конкретних випадків видання творів. Відносно певних питань розроблені рекомендації та примірні договори, що затверджені Президією НАН України, а також розповсюджені ВД «Академічного періодика» НАН України. Основною є необхідність забезпечення відповідності вимогам законодавства про авторське право на всіх етапах підготовки та видання твору.

З'ясування дотримання авторського права під час написання наукової статті, монографії. Перший контроль відповідності законодавству про авторське право здійснює сам автор. Вказане стосується з'ясування:

- чи є в науковому тексті цитати, перефраз текстів інших авторів, запозичені малюнки, схеми, креслення без посилання на джерело;
- чи отримано автором дозвіл на наведення фотографій від їхніх авторів. Якщо мова йде про фотографію фізичної особи — чи є дозвіл такої особи на публікацію фотографії. Стосовно фотографій творів архітектури, творів образотворчого мистецтва (скульптура, картина, малюнок тощо) — чи є відповідний дозвіл на публікацію фотографій від авторів творів архітектури, образотворчого мистецтва або вказані твори перейшли до суспільного надбання.

При цьому треба пам'ятати, що відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» (далі — Закон):

- «цитата — порівняно короткий уривок з літературного, наукового чи будь-якого іншого опублікованого твору, який використовується, з обов'язковим посиланням на його автора і джерела цитування, іншою особою у своєму творі з метою зробити зрозумілишими свої твердження або для посилання на погляди іншого автора в автентичному формулюванні» (ст. 1);

• «без згоди автора (чи іншої особи, яка має авторське право), але з обов'язковим зазначенням імені автора і джерела запозичення, допускається: ...використання цитат (коротких уривків) з опублікованих творів в обсязі, виправданому поставленою метою, в тому числі цитування статей з газет і журналів у формі оглядів преси, якщо воно зумовлено критичним, полемічним, науковим або інформаційним характером твору, до якого цитати включаються...» (ст. 21).

Суттєвим є, що обсяг цитати має відповідати меті та характеру твору (науковий, критичний тощо) та у автора твору, праця якого цитується, є право захисту своїх немайнових та майнових прав, якщо він вирішить, що обсяг цитати не відповідає меті написання статті чи її характеру.

У разі набуття творами, у тому числі фотографіями, статусу суспільного надбання (по закінченні строку дії авторського права на твори — 70 років після смерті автора) — вони можуть бути вільно використані за умови дотримання особистих немайнових прав автора (ст. 28, 30). Вказане означає обов'язковість зазначення імені автора, а також недопустимість перекручення, спотворення чи іншої зміни твору, що може зашкодити честі і репутації автора (ст. 14).

Також доцільним є проведення *зворотного контролю*: чи використані власні матеріали автора, у тому числі опубліковані раніше, застосовані під час написання статті, у публікаціях інших авторів без відповідних посилань. Для цього доцільним є здійснення пошуку у пошукових системах Інтернет подібних ключових положень статті та висновків.

Укладання науковою установою з автором ліцензійного договору на використання твору. Опублікування наукового твору передбачає комплекс дій з підготовки рукопису до публікації, відтворення визначеного тиражу видавничого оригіналу поліграфічними чи іншими технічними засобами. Також може передбачатися поширення примірників твору, зокрема за передплатою; доведення творів до загального відома у мережі Інтернет тощо.

Вказані дії може здійснювати видавець (наукова установа) та / або видавнича організація лише за умови отримання повноважень на використання творів визначеними способами від суб'єктів, як мають виключні майнові права на твір. З цим пов'язана необхідність надання такими суб'єктами ліцензії або укладання договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності науковій установі, що здійснює видання твору, а також надання науковою установою повноважень видавничій організації, яка здійснює підготовку наукових журналів та книжкових видань до видання та / або їх тиражування.

Механізм надання повноважень визначений главою 75 Цивільного кодексу України «Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності» та передбачає можливість укладання ліцензійного договору (ст. 1108—1110 ЦК України) або договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності (ст. 1113) та інших договорів.

Відповідно до ст. 429 ЦК України, що набув чинності 01.04.2004, «майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконан-

ням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якій він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором». Таким чином, відповідно до кодексу виключні майнові права на твір, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, мають належати автору та роботодавцю. До того ж службовим твором є «твір, створений автором у порядку виконання службових обов'язків відповідно до службового завдання чи трудового договору (контракту) між ним і роботодавцем». До таких творів належать монографії та статті, наукові записки, звіти тощо, підготовка яких передбачена робочими планами виконання наукової тематики; а також можуть бути віднесені публікації, які автор зазначив у переліку публікацій у звіті про виконання наукової тематики. Використання таких творів, зокрема для створення інших творів (збірники, монографії, статті), є можливим лише за дозволом як автора, так і наукової установи, де працює автор, якщо інше не встановлено договором між автором та установою.

Надання права використання твору автором науковій установі — видавцю або видавництву — здійснюється відповідно до примірнього ліцензійного договору на використання твору, форма якого затверджена постановою Президії НАН України від 04.06.2014 № 130.

У разі звернення автора до редколегії наукового журналу можливі три варіанти правовідносин автора та наукової установи-видавця [5]:

1) автор є працівником установи-видавця та статтю, монографію підготовлено в рамках виконання наукової тематики установи, тож вони є службовим твором;

2) автор є працівником іншої установи, організації та підготовку статті також було передбачено робочими планами наукових досліджень відповідної організації;

3) статтю створено автором самостійно та її підготовку не було передбачено відповідними планами наукових досліджень.

Для укладання ліцензійного договору автор у першому випадку надає науковій установі право на використання твору з метою його видання в межах своєї частки майнових прав. Інша частка вже належить науковій установі.

У другому випадку можна застосовувати п. 4 згаданого вище примірнього ліцензійного договору:

«Ліцензіат заявляє, що...

- він має право на надання дозволу (ліцензії) на використання Твору за цим Договором, у випадку, якщо Твір створено у зв'язку з виконанням трудового договору;

- він не порушив права інтелектуальної власності інших осіб...».

Це застереження вказує, що автор, укладаючи договір щодо видання статті, має право на надання дозволу на використання твору, якщо твір створено у зв'язку з виконанням трудового договору.

У третьому випадку автор одноосібно має майнове авторське право на твір, укладання ліцензійного договору з установою-видавцем / видавниц-

твом свідчить про надання установі всього необхідного обсягу повноважень для видання твору.

Урегулювання питань авторського права з працівниками, що беруть участь у видавничому процесі. Ряд робіт, що здійснюють працівники наукової установи або видавництва, з підготовки твору до видання пов'язані з творчою діяльністю. Це, наприклад, робота художника із розроблення дизайну (макета) обкладинки, оригінального добору шрифтів та оформлення тексту, роботи фотографів, перекладачів, упорядників, авторів оригінальних шаблонів, шрифтів тощо.

Вказані твори, якщо діяльність з їхнього створення передбачена договором між працівником та роботодавцем (службовими обов'язками), є службовими.

У всіх наведених випадках наукова установа / видавництво має укласти із зазначеними особами цивільно-правові договори, що передбачають передання науковій установі / видавництву виключних майнових прав на використання таких творів (дизайн, макет обкладинки, фотографії, переклади, оригінальні шаблони оформлення видання тощо). Якщо зазначене не буде здійснено, з урахуванням, що права на твори, створені у зв'язку із виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором (ст. 429 ЦК України), вказані працівники поряд із науковою установою / видавництвом є сторонами договорів щодо видання творів. А використання створених працівниками творів без урегулювання питань їхнього використання може мати наслідком порушення авторських прав указаних працівників.

Робота рецензентів, редакторів. Під час підготовки монографічних праць, розділи яких створені різними авторами, суттєве значення набуває робота наукового редактора. Науковий редактор, наприклад науковий керівник теми, може пропонувати структуру монографії, назви розділів, структуру матеріалів, що мають бути підготовлені, визначати джерела, які мають бути опрацьовані.

Під час підготовки відповідних матеріалів авторами монографій науковий редактор може вичитувати матеріали, інколи вводячи суттєві зміни до тексту, змінювати та уточнювати текст і ілюстративний матеріал з метою набуття монографічним виданням цілісного вигляду. Звичайно вказані дії відбуваються шляхом обговорення з авторами відповідних підрозділів. Це свідчить, що науковий редактор може бути автором змісту монографії, а також, якщо спільна робота автора та наукового редактора над певними частинами монографії набуває суттєвого значення для їх підготовки, може набувати права співавторів відповідних матеріалів.

Крім того, у рамках наукової тематики звичайно готується звіт про її виконання, а певні частини такого звіту після доопрацювання також можуть бути включені у монографічне видання. У цьому випадку творча робота наукового редактора з добору, координації, упорядкування змісту монографії набуває характеру дій упорядника складеного твору та він може, з нашої точки

зору, набувати авторське право упорядника відносно здійсненого ним відбору і розташування творів та (або) інших даних (п. 15 ч. 1 ст. 8, ст. 19 Закону).

Також із текстом наукової статті, монографії рецензенти, редактори працюють і для того, щоби визначити, чи є у тексті твору малюнки, фотографії, таблиці, цитати, перефрази, наведені без посилання на їхні джерела, та наскільки обсяг цитування (перефразів) відповідає меті та характеру твору. Ця частина роботи є вельми важливою і суттєвою.

З'ясування кола осіб, яких потрібно зазначити зі знаком охорони авторського права (копійрайтом). Аналіз практики наведення імен осіб у знаку авторського права та рекомендації щодо його застосування проаналізовано у низці видань [1, 6]. Найперше необхідно брати до уваги, що знак авторського права повідомляє не про немайнові права авторів, а про осіб, яким належать майнові права на використання твору.

Щодо немайнових прав (права на ім'я), то згідно з положеннями Закону України «Про авторське право і суміжні права» первинним суб'єктом, якому належить авторське право, є автор твору. За відсутності доказів іншого, автором твору вважається особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства) (ст. 11). Таким чином, знак авторського права не може повідомляти про немайнові права автора.

Стосовно майнових прав також можливі три варіанти. Перший та другий виникають у випадку службових творів (майнові права на твір належать спільно науковій установі та працівнику, творчою працею якого створено службовий твір):

1) автор надає науковій установі ліцензію на використання твору (у разі одноосібного або нерозподіленого спільного авторства) або частини твору (у разі розподіленого співавторства). У цьому випадку у знаку авторського права вказується лише назва наукової установи;

2) установа шляхом укладання ліцензійного договору з авторами надає автору право на використання твору. У цьому випадку у знаку авторського права вказується лише автор, але керівник наукової установи повинен за необхідності пояснити, з чим пов'язано надання права використання твору автору, якщо монографія, наукова стаття створені в межах виконання наукової тематики установи за бюджетні кошти і публікуються за кошти загального або спеціального фонду державного бюджету;

3) автор не надає право використання твору науковій установі, наукова установа не надає автору права використання твору. У цьому випадку у знаку авторського права треба зазначити і наукову установу, і автора. При цьому як наукова установа, так і автор мають бути стороною договору з видавничою організацією щодо видання твору.

Зазначимо, що виключні майнові права на наукові журнали, періодичні збірники, енциклопедії та інші складені твори належать видавцям творів. Тобто у разі видання наукових журналів, збірників, енциклопедій має зазначитися знак авторського права відносно наукової установи-видавця: таким чином ураховується діяльність наукової установи з добору та розташування творів у науковому журналі, енциклопедії тощо.

Передбачення умов охорони авторського права у договорах на підготовку та випуск видавничої продукції між науковою установою та видавництвом. Видавництва беруть на себе комплекс робіт з підготовки рукопису твору (творів) до видання або надають поліграфічні послуги з тиражування (друку) готового оригінал-макета монографії, наукового журналу, який виготовила наукова установа. Будь-які дії видавництва є можливими лише за умови надання науковою установою видавництву права використання творів з метою видання. Досить часто видавництву може бути надано також право розповсюдження видавничої продукції, що містить відповідні твори, її розміщення у мережі Інтернет тощо.

Відповідні примірні договори між науковою установою та видавництвом на підготовку та випуск наукових журналів, монографій наведено у [1].

У разі видання наукового журналу, монографії виникає питання: чи потрібно у знаку авторського права зазначати видавництво як власника майнового авторського права на оформлення видання. Безумовно, якщо видавництво здійснює лише друк видання з готового оригінал-макета, будь-яке зазначення його у знаку авторського права буде некоректним, це не потрібно.

У випадку виготовлення видавництвом видань за відомчим замовленням (із виконанням циклу робіт з підготовки до друку), практика свідчить, що видавничі організації НАН України вказують у знаку авторського права майнове авторське право на оформлення видання. Це означає, що для повторного видання, розміщення цифрової копії примірника видання у мережі Інтернет, його продажу потрібно отримати відповідний дозвіл також і від видавництва. Вказане може бути унормовано у договорах на підготовку та випуск видавничої продукції.

Проте у разі підготовки до видання монографій та наукових журналів іншими видавництвами за кошти загального або спеціального державного бюджету, на нашу думку, у договорах доцільно передбачати передання виключних майнових прав на оформлення видавничої продукції від видавництва науковій установі. Тоді у знаку авторського права видавництво не зазначають, відповідно зникає потреба отримувати дозвіл (ліцензію) видавництва для повторного видання твору та його поширення.

Визначення авторсько-правових умов розповсюдження видавничої продукції. Видавнича продукція може бути поширеною у паперовому вигляді безоплатно або надійти у продаж (у випадках та на умовах, визначених законодавством, організаціями, які фінансують видання, договорами між науковою установою та видавництвом). Також за сучасних умов може бути організовано поширення цифрового примірника видання.

Цифровий примірник видання (науковий журнал, стаття у науковому журналі, монографія тощо) може розповсюджуватися:

1. На умовах надання доступу до тексту журналу, монографії, що розміщені у мережі Інтернет. Дії, які дозволено користувачам здійснювати з цими текстами, визначені виключно випадками вільного використання творів, передбаченими ст. 21, 22, 23, 25 Закону. Вони охоплюють: вико-

ристання цитат, відтворення бібліотеками та архівами примірників твору репрографічним способом; відтворення примірників твору для навчання; відтворення виключно в особистих цілях або для кола сім'ї.

2. На умовах продажу ліцензії на право використання цифрового примірника видавничої продукції або її частини. Можуть бути надані ліцензії на використання видавничої продукції у цифровому вигляді, що стосуються [1]:

- передплати наукових журналів;
- використання окремих цифрових примірників наукових журналів;
- використання окремих цифрових примірників статей наукових журналів;
- використання цифрового примірника монографії;
- використання цифрового примірника окремого розділу монографії;
- надавання послуг з перекладу окремих статей та надання ліцензії на їхнє використання тощо.

У цьому випадку наукова установа / видавництво мають обрати формат і вид захисту електронного видання, що ускладнює несанкційоване його використання. Крім того, треба підготувати форму ліцензії на використання видання у цифровій формі. Можна передбачити різну вартість ліцензій та розробити типи ліцензій для основних груп покупців:

- фізичні особи, що купують ліцензію з метою використання видання для власних потреб. Тоді у ліцензії передбачається заборона на комерційне використання, видання, його розміщення у мережі Інтернет, розсилання іншим особам;

- юридичні особи (наукова установа, бібліотека, заклад вищої освіти, інша юридична особа). У цьому випадку, зокрема, варто передбачити межі використання цифрового примірника твору. Наприклад, стосовно ЗВО — право використання лише студентами установи з наданням доступу до твору певній визначеній у договорі щорічній кількості студентів, або через систему *Intranet* певного закладу. Для інших установ та організацій — право на використання для досягнення мети, вказаної у договорі, та із заборonoю на комерційне використання твору;

- організації, що надають послуги з продажу видань у цифровому вигляді (інтернет-магазини тощо): словників, атласів, енциклопедій, монографій, збірників статей тощо. Зобов'язання такої організації протягом певного періоду, на який надається право продажу, виплачувати установі роялті як частки ціни продажу ліцензії на використання видання у цифровому вигляді; передбачити у договорах з покупцями право використання цифрового примірника твору лише для власного застосування та без комерційних цілей.

3. На умовах ліцензії вільного доступу. Особливості надання таких ліцензій наведено у Рекомендаціях щодо застосування ліцензій відкритого доступу при розміщенні матеріалів наукових журналів та збірників наукових праць в електронному середовищі від 15.01.2018, підготовлених в рамках виконання науково-дослідної роботи ВД «Академперіодика» НАН України та ЦДДІВТТ НАН України [7]. У цих рекомендаціях обґрунтовано, що для ринку України доцільно використовувати ліцензії *Creative Commons*:

- із зазначенням авторства — некомерційна — без похідних *CC BY-NC-ND*. Ліцензія дозволяє розповсюджувати твір за умови зазначення авторства на оригінал твору. Не дозволяє використовувати твір у комерційних цілях або його змінювати, утворювати похідні твори;

- із зазначенням авторства — без похідних *CC BY-ND*. Ліцензія дозволяє розповсюдження, комерційне і некомерційне використання твору в незмінному вигляді із зазначенням авторства.

Ліцензія *CC BY* та подібні відкриті із широкими повноваженнями користувача дозволяє створення похідних творів. Це означає, що користувач має право вносити у наукову статтю або монографію зміни, брати їх за основу для створення власних творів, наприклад, дописувати в наукову статтю чи монографію власні розділи, змінювати або вилучати тексти, написані первинними авторами, а після цього поширювати такий новий похідний твір вже під своїм ім'ям та із зазначенням авторів, які створили первинний твір.

Зазначимо, що у разі застосування ліцензій вільного доступу, що передбачають лише некомерційне використання твору, на сайті наукової установи / видавництва необхідно зазначити порядок звернення до установи / видавництва та умови надання ліцензій стосовно комерційного використання відповідних видань.

Визначення прав автора з використання та поширення опублікованого твору. Такі права досить детально визначені іноземними видавництвами в політиці видавництва та угодах із авторами. Аналіз політики видавництв *Elsevier* та *Wolters Kluwer Law & Business* викладено у статті [8]. У випадку **комерційного розповсюдження** примірників журналу / монографій установлюються правила для автора стосовно розповсюдження:

- рукопису статті;
- рукопису статті після редакційних правок;
- цифрового примірника опублікованої статті;
- цифрового примірника опублікованого монографічного видання та його частини у цифровому вигляді.

У цьому випадку виділено правила поширення для:

- персонального використання;
- внутрішнього використання в установі, де працює автор;
- для розповсюдження в наукових цілях із зобов'язаннями наводити DOI та з вказувати ліцензію *Creative Commons* виду *CC BY-NC-ND* для рукопису статті. Ця ліцензія забороняє використання твору у комерційних цілях, а також створення похідних творів (практика видавництва *Elsevier*).

У випадку **публікації із застосуванням ліцензій відкритого доступу** звичайно є неможливою ситуація, коли автор надає іншим особам право на комерційне використання статті / монографії, бо вирішення цих питань залишається за видавництвом. Автор же вільний у поширенні рукопису статті, монографії. У разі поширення видання в опублікованому вигляді передбачається, що автор використовує посилання на текст видання, наведений на офіційному сайті видавництва.

Нині актуальним є напрацювання відповідної політики використання наукових журналів та монографій, підготовлених і випущених науковими установами за рахунок коштів загального фонду бюджету, адже необхідно урахувати специфічність походження таких творів (таблиця). Так, у випадку комерційного використання видань у цифровому вигляді (останні номери наукових журналів, певні монографії) під час періоду ембарго доцільно, на наш погляд, визначення прав автора щодо публікації рукопису статті на

Чек-лист для перевірки відповідності законодавству з авторського права процесу підготовки та випуску видавничої продукції

Дії	Особа, яка здійснює контроль
Перевірка наявності у рукопису статті, монографії цитат, перефразів текстів інших авторів, малюнків, схем, креслень, графіків без посилання на джерело	автор
Відносно фотографій: <ul style="list-style-type: none"> • перевірка, чи отримано автором рукопису дозвіл на публікацію фотографії від фотографа або іншої особи, яка має майнові авторські права на фотографію; чи закінчився відносно фотографії термін дії авторського права на твори (70 років після смерті фотографа) та вона перейшла до суспільного надбання; • у разі публікації фотографії фізичної особи — перевірка, чи отримано дозвіл такої особи на публікацію фотографії; • у разі публікації фотографій творів архітектури, образотворчого мистецтва (скульптура, картина, малюнок тощо) — чи отримано дозвіл на публікацію фотографій від авторів відповідних творів (для творів, які не перейшли до суспільного надбання) 	автор
Здійснення зворотного контролю: чи використані матеріали автора, наведені у рукописі, зокрема опубліковані раніше, у публікаціях інших авторів без відповідних посилань (перевірка за допомогою пошукових систем Інтернет)	автор
Чи укладено ліцензійний договір між автором та науковою установою / видавництвом стосовно надання ліцензії на використання твору з метою його видання	наукова установа / видавництво, автор
Чи відповідає обсяг повноважень, що надає автор науковій установі згідно з ліцензійним договором, передбаченим діям із видання та поширення твору (зокрема, надання права науковій установі видати субліцензію видавничій організації на випуск видавничої продукції, що містить відповідні твори, надання (або ні) права розміщення цифрового примірника твору у мережі Інтернет, його розповсюдження; передбачається застосування ліцензій вільного доступу — надання права застосування певного виду ліцензії вільного доступу тощо)	наукова установа / видавництво, автор
Чи укладено цивільно-правові договори з працівниками наукової установи / видавництва, що створюють об'єкти авторського права, які використовуються у виданні, щодо передання виключного майнового авторського права на відповідні об'єкти науковій установі / видавництву	наукова установа / видавництво

Продовження таблиці

Дії	Особа, яка здійснює контроль
<p>Чи наведені у тексті твору цитати, перефрази, малюнки, фотографії, таблиці без посилання на їхні джерела; наскільки обсяг цитування (перифразів) відповідає меті та характеру твору</p> <p>Чи мають особи, назви яких або імена яких передбачається зазначити у знаку авторського права, майнові права на твір, його частину. Чи надані зазначеними особами ліцензії науковій установі / видавництву з використання твору з метою його видання (розповсюдження тощо).</p> <p>Перевірка відповідно до результатів цього аналізу: чи зазначено у знаку авторського права (у випадку видання монографій, що є службовими творами):</p> <ul style="list-style-type: none"> • лише назву наукової установи (додатково — назву видавництва НАН України стосовно оформлення твору у разі відомчого замовлення на відповідне видання); • назву наукової установи та імена авторів (якщо авторами не укладено ліцензійні угоди з науковою установою щодо надання права використання твору з метою його видання, розповсюдження тощо) <p>Чи містять договори між науковою установою та видавництвом ліцензії щодо надання права видавництву на використання творів з метою підготовки та випуску видавничої продукції.</p> <p>Чи містить договір з видавництвом відомості про те, яка сторона (наукова установа та / або видавництво) здійснює поширення видавничої продукції.</p> <p>Чи визначено у договорі, що майнові права на оформлення видання (у випадку, якщо дизайн обкладинки, вибір шрифтів, оформлення перших сторінок розділів монографії тощо є результатом творчої праці) передаються науковій установі або такі права залишаються у видавництва</p> <p>Чи визначено науковою установою: відбуватиметься або ні поширення цифрового примірника видання, та на яких умовах; на яких сайтах цифровий примірник видання буде розміщено.</p> <p>Чи буде мати місце комерційне поширення видання (продаж ліцензій на використання видання у цифровому вигляді), зокрема стосовно останніх номерів наукових журналів, монографій.</p> <p>Чи буде мати місце розміщення видання у мережі Інтернет на умовах надання доступу до тексту журналу, монографії з правами користувачів використання творів, передбаченими випадками вільного використання творів, визначеними ст. 21, 22, 23, 25 Закону України «Про авторське право і суміжні права».</p> <p>Чи буде застосовуватися ліцензія вільного доступу і який тип ліцензії буде застосовуватися.</p> <p>Чи визначено у випадку застосування ліцензії вільного доступу, яка передбачає некомерційне використання твору, порядок звернення користувачів із надання ліцензій на комерційне використання видання (окремих творів, їхніх частин, що містяться у виданні)</p>	<p>редактор, рецензент</p> <p>наукова установа / видавництво</p> <p>наукова установа</p> <p>наукова установа</p>

Дії	Особа, яка здійснює контроль
<p>Чи викладено на сайті наукового журналу наукової установи політику наукової установи з авторсько-правових питань підготовки і випуску наукового журналу, а саме:</p> <p>а) відносно яких способів використання твору надається ліцензія автором науковій установі, вид ліцензії, чи передаються виключні майнові права інтелектуальної власності на твір. Які права з використання твору залишаються у автора стосовно:</p> <ul style="list-style-type: none"> • рукопису статті; • рукопису статті після редакційних правок; • цифрового примірника опублікованої статті; • цифрового примірника опублікованого монографічного видання та його частин у цифровому вигляді; <p>б) форма договору з автором;</p> <p>в) політика, що стосується:</p> <ul style="list-style-type: none"> • продажу ліцензій на використання цифрового примірника видання (творів, частин творів, розміщених у виданні); • публікації у відкритому доступу з використанням згідно з випадками вільного використання, встановленими законодавством; • використання ліцензій вільного доступу; <p>г) у разі застосування ліцензій вільного доступу щодо некомерційного використання творів, зокрема <i>CC BY-NC-ND</i>, порядок звернення з отримання (купівлі) ліцензій на комерційне використання видання (окремих творів, частин творів, розміщених у виданні);</p> <p>д) політика щодо зазначення осіб у знаку авторського права</p>	<p>наукова установа</p>

власній Інтернет-сторінці, а також офіційному сайті наукової установи (або, якщо існує онлайн платформа для розміщення наукових журналів академічних установ, — на платформі).

Для статей, опублікованих на умовах вільного доступу, а також тих, період ембарго на які закінчився, можна, на наш погляд, дозволити вільне поширення посилань DOI або (за відсутності ідентифікаторів) гіперпосилань на примірник статті / монографії у цифровому вигляді на сайті наукової установи (але не на платформі для розміщення відкритих наукових журналів). У цьому випадку можливе одночасне розміщення таких статей на сайті наукової установи і розміщення інформації про таке видання на Інтернет-сторінці автора.

Окремим питанням є викладення текстів наукових журналів на сайті Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, що здійснюється на цей час відповідно до Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України. Порядок передбачає розміщення на платформі «Наукова періодика України» в Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського НАН

України та в Національному репозитарії академічних текстів у разі відкритого доступу — електронних копій видання, а за умови поширення за передплатою — повного бібліографічного опису та анотації до статей, розміщених у відповідних номерах видань, для формування реєстру академічних текстів.

Спираючись на чинне законодавство про авторське право, таке розміщення текстів може відбуватись *лише за умови*, що це передбачено угодами з авторами, а також договорами між науковими установами та Національною бібліотекою, Національним репозитарієм.

Крім того, після внесення змін до Закону України «Про авторське право і суміжні права» щодо можливості укладання ліцензійних договорів без необхідності дотримання письмової форми укладання таких договорів, доцільним стане визначити, чи розміщення текстів на сайтах Національної бібліотеки та Національного репозитарія передбачено:

- зі збереженням наявних правил їхнього використання відповідно до випадків дозволеного вільного використання, визначених статтями 21—25 Закону України «Про авторське право і суміжні права», або
- із застосуванням ліцензій вільного доступу.

Враховуючи, що відповідні наукові установи, заклади вищої освіти тощо можуть використовувати різні ліцензії вільного доступу — вони мають бути вказані у вихідних даних журналів, розміщених на відповідних сайтах, а також на перших сторінках статей.

Висновки. На кожному етапі підготовки та випуску видавничої продукції виникає певне коло питань стосовно охорони авторського права. Недотримання вимог законодавства з охорони авторського права може спричинити дії осіб, права яких порушено, спрямовані на цивільно-правовий, адміністративний, кримінальний захист прав. Відсутність визначеності стосовно обсягів та умов некомерційного та комерційного використання творів може призвести до нелегітимного використання творів та порушення прав авторів та наукових установ — видавців.

Під час підготовки твору до видання, випуску та у разі поширення видавничої продукції доцільним з боку наукової установи та / або видавництва є здійснення моніторингу відповідності законодавству про авторське право названих дій, а також договорів із автором, договорів між науковою установою та видавництвом. Особливо ці питання актуальні у випадку використання видання у цифровому вигляді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Питання охорони авторського права у наукових виданнях (методичні рекомендації) / Ю.М. Капіца, К.С. Шахбазян, Д.С. Махновський, О.Г. Вакаренко, А.І. Радченко, З.А. Болкотун. Київ: Академперіодика, 2017. 110 с.
2. Коноваленко В. Авторське право у видавничій справі. Практичний посібник для авторів, редакторів, видавців. Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2010. 320 с.
3. Афанасьєва К. Право видавця та редактора: навч.-метод. посібн. Київ: НДІ ІВ НАПрН України, Лазурит-Поліграф, 2013. 202 с.

4. Для редакцій наукових журналів. URL: http://ipr.nas.gov.ua/?page_id=527 (дата звернення: 15.07.2019).
5. Капіца Ю.М., Махновський Д.С. Укладання договорів між науковими установами, працівниками та видавництвами про видання наукових журналів і монографій. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. Вип. 14. Київ, 2017. С. 43—50. <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.337.043>
6. Капіца Ю.М. Використання знака охорони авторського права у наукових періодичних виданнях та монографіях. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. Вип. 13. Київ, 2016. С. 49—61. <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.321.049>
7. Рекомендації щодо застосування ліцензій відкритого доступу при розміщенні матеріалів наукових журналів та збірників наукових праць в електронному середовищі від 15.01.2018. URL: http://ipr.nas.gov.ua/?page_id=628 (дата звернення: 15.07.2019).
8. Капіца Ю.М. Охорона авторського права при комерційному розповсюдженні або вільному доступу до електронних наукових видань у мережі Інтернет: вимоги, обмеження, досвід. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. Вип. 11. Київ, 2015. С. 45—55. URL: http://akademperiodyka.org.ua/uk/books/science_ukraine_gis/11/7 (дата звернення: 15.07.2019).

Надійшла 22.07.2019

REFERENCES

1. The issue of copyright protection in scientific publications (methodical recommendations) / Kapitsa, Yu.M., Shahbazyan, K.S., Makhnovsky, D.S., Vakarenko, O.G., Radchenko, A.I., Bolkotun, Z.A. Kyiv: Akademperiodyka, 2017. 110 p. [in Ukrainian].
2. Konovalenko, V. Copyright in the publishing business. Practical guide for authors, editors, publishers. Ternopil, 2010. 320 p. [in Ukrainian].
3. Afanasyeva, K. The right of the publisher and editor: teaching method. manuals. Kyiv, 2013. 202 p. [in Ukrainian].
4. For editions of scientific journals. URL: http://ipr.nas.gov.ua/?page_id=527 [in Ukrainian].
5. Kapitsa, Yu.M., Makhnovsky, D.S. Contracting between scientific establishments, employees, and publishers on publishing scientific journals and monographies. *Science of Ukraine in the Global Information Space*. 2017. 14: 43-50. <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.337.043> [in Ukrainian].
6. Kapitsa, Yu.M. Use of copyright symbol for research journals and academic monographs. *Science of Ukraine in the Global Information Space*. 2016. 13: 49-61. <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.321.049> [in Ukrainian].
7. Recommendations for the use of open access licenses when placing materials of scientific journals and collections of scientific works in the electronic environment from 2018.01.15. URL: http://ipr.nas.gov.ua/?page_id=628 [in Ukrainian].
8. Kapitsa, Yu.M. Copyright protection during commercial distribution or free access to electronic scientific publications on the internet: requirements, limits and experience. *Science of Ukraine in the Global Information Space*. 2015. 11: 45-55. URL: http://akademperiodyka.org.ua/uk/books/science_ukraine_gis/11/7 [in Ukrainian].

Received 22.07.2019

Yu.M. Kapitsa, PhD (Law)

Center for Research of Intellectual Property and Technology Transfer of the NAS of Ukraine

PUBLISHING PROCESS AND COPYRIGHT ISSUES

The issues of copyright protection arising at the stages of publication of works are analyzed: when creating a work; conclusion of an agreement between the author and the publisher; in the activities of editorial staff; in determining the copyright owner in the copyright symbol; conclusion of an agreement with the publishing house; distribution of works published. The problems of copyright protection when distributing a digital copy of published work are considered.

Keywords: copyright, publishing process, scientific work, copyright mark, Creative Commons license.